

Twee jaar nadat ophef ontstond over de uitspraken van de atheïstische dominee Hendrikse, debatteerden theologen publiekelijk met hem. Zaterdag ontvouwen zij ieder hun standpunt over Gods bestaan. Er bleken veel overeenkomsten.

Theologen schrikken niet van Hendrikse

Jolanda Breur

Wie gelooft dat God bestaat? Enkele handen gaan aarzelend omhoog. „Wie gelooft dat hij níet bestaat?” Nu krijgt Klaas Hendrikse meer respons, maar de oogst blijft mager. Op de voorste rij van de collegezaal in de Vrije Universiteit (VU) te Amsterdam reageert niemand. Hier zitten de hoogleraren theologie. De debatleider nodigt hen uit om hun stilzwijgen toe te lichten tijdens de paneldiscussie aan het eind van de middag.

Omdat de ideeën en het boek van Hendrikse, 'Geloven in een God die niet bestaat', al twee jaar de tongen losmaken, organiseerde de VU zaterdag een symposium. Motto: 'Als God zou bestaan'. Dan is er niets te geloven, stelt Hendrikse. Want wat je

weet, hoe je niet meer te geloven. Volgens hem hebben mensen hun ervaringen ooit met het woord 'God' verbonden.

'Ik ben die Ik ben', is Gods antwoord op de vraag van Mozes naar zijn naam. Hendrikse vindt die vertaling maar niets, zegt Klaas Spronk, hoogleraar Oude Testament, in zijn lezing. De atheïstische dominee geeft de voorkeur aan 'Ga maar, dan ga ik met jullie mee'. Er is pas sprake van God als mensen op weg gaan. „Dit staat niet in Exodus 3.” Deze vertaling zegt meer over de vertaler dan over de tekst, vindt Spronk.

Jullie zijn zo anders, concludeert Hendrikse na de betogen van zijn medesprekers. „De helft van wat ik hoorde, begrijp ik nauwelijks en de andere helft glijdt langs me af. Ik neem alleen mee wat ik aan mijn buurman kan uitleggen. De rest gaat

nergens over.” Hendrikse pareert de kritiek dat hij oud nieuws zou brengen: „Voor gewone mensen is het wel of niet bestaan van God wél relevant. Dat blijkt uit de beroering.” De predikant schuwde de publiciteit niet, geeft hij toe. „Maar anders zaten we nu niet hier.”

„Bent u wel eens geweest?” Symposiumganger Arie van der Plas (72) spreekt enthousiast over de diensten van Hendrikse. Van huis uit gereformeerd maar al lang niet meer praktiserend, ging hij uit nieuwsgierigheid een kijkje nemen. „Er werd direct koffie geschonken en Hendrikse nam de tijd om kinderen een verhaal te vertellen. Die zaten om hem heen op de grond.” Recht voor zijn raap, dat is wat Van der Plas vooral waardeert aan Hendrikse.

Bezoeker Hofland (74) komt voor de verschillende invalshoeken. Hij

wil ze begrijpen. Zelf heeft hij dagelijks 'omgang met God' via de Bijbel. In tegenstelling tot Hendrikse, voor wie God beneden gebeurt, komt 'het' voor hem van boven. De directe stijl van Hendrikse is aan hem niet besteed. „Hij zei ooit dat God niet kan praten omdat hij geen stembanden heeft. Daar vergalopperde Hendrikse zich toch.”

„Ik weiger mee te doen aan dit welles-nietes spelletje.” Klaas Spronk legt uit waarom hij zijn hand niet opstak bij de vragen van Hendrikse. Spronk vindt de abstracte discussie moeilijk. Als bijbelwetenschapper is

voor hem alles verbonden aan verhalen. „Als een verhaal me inspireert, zit God erin. Je kunt het dan koppelen aan je eigen levensverhaal en pastorale werk.”

„Ik kan niet zonder metaforen”, vertelt Mechteld Jansen, predikant en hoogleraar missiologie. „Het zijn geen speeltjes van theologen, zoals Hendrikse beweert. Zij zijn de bron van mijn talig en dus menselijk bestaan.” Vanuit die bron ontstaat volgens Jansen woordenboekentaal die we letterlijk noemen. „Waarom mag je werkwoorden als 'gebeuren' of 'werken' wel metaforisch voor God

gebruiken en 'bestaan' niet? We zijn het niet eens over wat taal is.”

Ook Henk Vroom, hoogleraar godsdienstfilosofie, beroept zich op het metaforisch gebruik van 'bestaan'. Dit begrip bevatten we vanuit ons eigen idee van bestaan, zegt hij. Je kunt de vraag of God bestaat ook niet buiten een grote levenscontext beantwoorden. „Gelooft is een gebouw dat op pijlers in de ervaring rust. Dat komt dicht bij wat Hendrikse zegt.” Maar we kunnen niet om het woordje 'zijn' heen. Vroom: „Ik concludeer daarom dat God er wel zal zijn. Dat is het verschil tussen mij en Klaas.”

'Een moderne Prediker'

De vraag hoe we ons God moeten voorstellen, is er vooral een van bijbellezers, volgens hoogleraar Oude Testament Klaas Spronk. Dat komt doordat de oude bijbelteksten hetzelfde blijven en de lezers voortdurend veranderen, net zoals de antwoorden. Over die antwoorden verschijnen geschriften die soms marktplaats of *talkshow* halen, maar uiteindelijk in de vergetelheid raken. De Bijbel daarentegen blijft, aldus Spronk.

Hij noemt de persoonlijke toon van Hendrikse's boek sympathiek. Zoals de manier waarop de dominee zich identificeert met Mozes. Hendrikse denkt vaak aan Exodus 33, waarin Mozes God 'van achteren' mag zien. Zelf heeft Hendrikse ook geen momenten van 'hier is God', hij was er echter wel. Geen grootse godsopenbaring, citeert Spronk. Maar het strookt niet met wat Exodus beschrijft over de belevenissen van Mozes op de berg bij God. Hendrikse noemt dat latere invulling van de oorspronkelijke godservaring, zegt Spronk. Ook vindt hij dat Hendrikse de Bijbel misbruikt. De predikant is selectief en kan blijkbaar weinig met het Nieuwe Testament, aldus de hoogleraar. Hij ziet in Hendrikse's boek een moderne versie van Prediker; beiden twijfelen en hekelen een vast godsbeeld. En net als Hendrikse kreeg Prediker het aan de stok met de orthodoxen.

'Een vrome atheïst'

„Klaas is geen dwaas”, vindt Mechteld Jansen, predikant en hoogleraar missiologie. „Een dwaas zegt in zijn hart dat er geen God is. Maar dat zegt collega Hendrikse niet. Hij wil graag op een atheïstische manier vroom zijn of op een vrome manier atheïst.”

God bestaat niet op dezelfde manier als een pot pindakaas en dat begrijpen veel gelovigen wel, denkt Jansen. „Het zijn de media die een rel verwachten.”

Voor vrome atheïsten is het niet-bestaan van God volgens Jansen een eigentijds antwoord op een eigentijdse vraag. En voor veel mensen die antwoorden buiten de kerk zoeken. Stoere atheïsten vinden dat het woord 'God' ontdaan moet worden van kerkelijke ballast, zegt ze. „Stoere atheïsten zijn mannen die last hebben van andere mannen in de kerk en in de hemel. En in die zin sympathiseer ik met hen.” Met Hendrikse deelt ze het idee dat je niet meer van 'onze God' kunt spreken, alleen maar van 'mijn God' en 'jouw God'. Dat vraagt om wederzijdse vertaling. Wanneer ging God met je mee? Door naar die ervaringen te vragen, zoek je verbindingen. Jansen gelooft dat er geen God bestaat, maar wel dat God *verstaat* wat er tussen haar, Hendrikse en anderen „zo klungelig gezegd en half begrepen wordt”. En dat is geen grappige, zegt ze. „Daar zet ik alles op in.”

'Een voorbeeld'

Voor Ruard Ganzevoort, hoogleraar praktische theologie, zijn de reacties op het boek interessant. Hij kent weinig theologen die het oneens zijn met de stelling dat God niet bestaat zoals appeltaart. „Zo'n 25 jaar geleden, toen ik nog evangelischer was dan nu, formuleerde ik mijn geloof op twee manieren: ik geloof, omdat God niet bestaat en ik hoef niet te geloven, want God bestaat toch wel.” Die spanning heeft er bij Ganzevoort altijd ingezet. Hendrikse probeert de vragen die dit oproept onder woorden te brengen, zegt hij. Zijn ideeën spreken mensen aan die worstelen met een naïef realistisch geloof en kritische rationaliteit. „Hiermee worden ze in de kerk niet genoeg geholpen.”

Hendrikse verlegt de aandacht van het bestaan van God naar de ervaring van God. Een zinnige route, vindt Ganzevoort. Het gaat niet om concepten van God die wel of niet kloppen met de werkelijkheid, maar om houdingen tegenover God. Ze zeggen meer over ons dan over God. Mensen vinden de antwoorden volgens Ganzevoort niet met hun hoofd. Zowel gelovigen als niet-gelovigen verhouden zich tot het heilige en daarbij geloven ze in allerlei inconsistente ideeën. Ze verbinden Jezus met zen en Calvijn met karma. Theologen hebben daar problemen mee, maar zij kunnen daar prima mee uit de voeten.

Voor Klaas Hendrikse is het bijbelse Exodusverhaal een belangrijke inspiratiebron. Hierboven herdenken Israëliërs de uittocht uit Egypte.

FOTO AFP